

Suurmonds verstrooid en Madeleine! (1686)

1: de familie uiteengedreven

Het verhaal *Suurmonds uit Frankrijk 1636* liet veel vragen open die ons niet loslieten. Wat kwam er van de kinderen van onze Noord-Franse voorvader *Jacques Surmont* terecht na 1685? Waar bleven zij? De eerste bekende *Jacques*, zoon van Martin de Surmont die te Guines in 1636 met *Catherine de la Salle* trouwde, noem ik voor het gemak *Jacques I*. Het Romeinse cijfer duidt de eerste generatie aan van Jacques Surmon als stamvader. Jeanne II betekent: Jeanne uit de tweede generatie van Jacques Surmon. Ze was dochter van Jacques I. Madeleine III wil zeggen: zij behoort tot de derde generatie als kleindochter van Jacques I.

Sommige Surmonts zagen zich na 1685 gedwongen huis en haard en de vertrouwde omgeving van Guines te verlaten. Want in 1685 zette de Franse 'zonnekoning', Lodewijk XIV, fel en volledig zijn hugenotenvervolgning door. Duizenden burgers, protestantse kerkleden ontvluchtten hun Franse vaderland. Het land ontvolkte sterk, in het bijzonder de dorpen rond Guines. Soms tot vreugde van rooms-katholieken die zich nestelden op verlaten boerderijen en in leeg gekomen huizen.

Tot onze verrassing ontvingen we onderstaand kaartje van Guines en omgeving van Xavier Morillion in Calais met wie ik in contact kwam. Zijn voorvader was in 1684 te Guines getuige bij de doop van Jacques, zoon van Isaac Surmon in Andres (zie: *stamboom Suurmond*). Morillion hielp ik aan

een boek van zijn nazaat Pierre Morillion dat in Middelburg in 1730 gedrukt is. Als "surprise" stuurde hij mij dit kaartje uit 1702 toe.

Het dateert dus uit de tijd vlak nadat de Suurmonds de hun zo vertrouwde regio los lieten ter wille van hun geloof!

Rechts van het midden is op het kaartje Guines te zien; het dorp Pihem (hier Pihem genoemd) ligt links van Guines met het gehucht La Pierre iets daaronder: daar begon onze oudst bekende voorvader Jacques Surmon samen met Catherine een gezinsleven en werkten ze voor de boerenfamilie De Fresnes. Rechts van Guines zijn (zij het wat donker) nog net het dorp Balinghem en iets daaronder Andres waar te nemen. Links over de rand kun je je Calais wel indenken.

Wat deed Jacques I nadat zijn vrouw Catherine in Andres stierf in 1679. Bleef hij in Andres, of in Balinghem waar hij de laatste tijd woonde? Of verliet hij met alle kinderen: Jacob II, Jeanne II, Madeleine II en Isaac II, het Frans-Vlaamse land?

Vluchtten ze samen, of los van elkaar? Waarheen dan? Zijn kinderen waren allen in 1685 gehuwd en verantwoordelijk voor kinderen van de derde generatie.

Verlieten dochter Jeanne II, Madeleine II, zoon Isaac II en Jacob II (1669 gehuwd met Anne de le Haye) Frankrijk met hun resp. gezin? Dus Jacob II met Jacques III, Anne III, Madeleine III, Jeanne III en Marie III? Aan het eind van *Suurmonds uit Frankrijk (1636)* gaf ik een kort overzichtje.

Ik denk nog steeds dat vader Jacob II met Jacques III in Veere terecht kwam. Klopt dat? Kan ik er bewijzen voor vinden? Bleven Anne III, Madeleine III, Jeanne III en Marie III achter in Balinghem?

Jacques III werd in december 1669 geboren en 19 januari 1670 in de kerk te Guines gedoopt. Zijn peter en meter waren oom Isaac II en tante Jeanne de le Haye. Als bijna 16-jarige kon hij na oktober 1685 elders aan de slag. Deed hij dat? Kortom: Wie vluchtte waarheen? Wat kwam er van hen terecht? Van de jonge Madeleine III weten we helaas nog steeds (2016) niets.

Nieuwsgierigheid blijft trekken! Daarom gingen we: mijn vrouw Ineke en ik, diverse keren van Groningen naar het Zeeuwse Archief te Middelburg. Het was in zekere zin best spannend. Zouden we daar of in Frankrijk meer vinden over Jacques II en Jacques III, misschien ook over anderen?

Het werd opnieuw een tocht vol verrassingen die zelfs nog meer beloofde. We waren dus niet snel klaar. Zo gleed het altijd vrolijk makende voorjaarslandschap van Nederland meerdere keren aan ons voorbij via de snelwegen. Want terwijl we de een zochten, vonden we anderen! Het werd steeds duidelijker: *Jacques III en Marie III* pasten zich snel aan de Zeeuwse cultuur aan, zie *Suurmonds verWalcherst*. De ander: tante *Madeleine II*, bleef met twee kinderen verknocht aan het Franse milieu in Veere!

Ook nu doe ik graag verslag van onze bevindingen uit allerlei archivalia: Veerse notulen van de Waalse kerkenraad, akten van Veerse notarissen, weesboeken en regentennotulen van het Godshuis te Veere, etc. Helaas vonden we geen portretten. Daar waren Surmonts ongetwijfeld veel te gewoon voor. We vonden wel gewone belevenissen, inclusief ruzietjes.

In 2016 ontdekten we weer veel via internet. We konden doop-, trouw- en begrafenis boeken raadplegen die digitaal beschikbaar zijn gesteld door het archief te Arras.

Verstrooid!

Wat een verdriet moet het geweest zijn om elkaar als broers en zus compleet te moeten loslaten en geheel uit het oog te verliezen. Dat geldt het gezin van Jacob II. De familie spatte werkelijk uiteen vanwege de vervolging die de Franse koning Lodewijk XIV ontketende en doorzette.

De gegevens zetten we eerst op een rij zoals we die vonden in ons vorige verhaal over de wereld van Jacques 1636: *Jacques II*, en vervolgens via internet uit Andres en Balinghem, de dorpen waar het gezin van Jacques II leefde.

Isaac II (broer van Jacques II) vluchtte met vrouw Rachel Lanoy naar het Engelse Canterbury. Dat daagt ons uit tot een volgend verhaal: Engeland! Dat is te vertellen zodra we de gegevens rond hebben. Het zou kunnen heten: Surmonts in Engeland!

Ook **Jeanne II** ontvluchtte Andres. Ze kwam in het voorjaar van 1686 te Canterbury. Nog op 11 december 1685 beviel ze te Andres. Het kindje noemden zij en Isaac Dournal naar haar moeder: *Catherine*. Dat vertelt de pastoor 12 december 1685 met de kanttekening dat *Jeanne Surmon en Isaac Dournal* voorheen de zogenaamde gereformeerde religie aanhingen (Réligion Pretendue Réformée) en dit geloof afzwoeren. Hij kon haar dan dopen. Dat gebeurde te Andres, niet meer in de kerk te Guines! Twee dagen later overleed Catherine, schreef dezelfde pastoor. Hij bestelde het ter aarde, niet op de begraafplaats van de hugenoten. Kort nadat Isaac Dournal en Jeanne Surmon hun dochtertje naar het kerkhof hebben gebracht, zullen ze zijn gevlucht. Van Isaac Dournal vinden we

geen spoor meer, slechts van Jeanne, namelijk in Canterbury waar zij haar leedwezen betuigde over de zonde en zwakte van haar afzwering. De gegevens vindt u verder in: *Stamboom Suurmond*.

Een oud Vlaamsch vrouwtje, van hula en haard verjaagd, zoekt huiavesting aan het Informatiebureau te Middelburg

Madelaine II week via het Zeeuwse Groede naar Veere. Over haar straks veel meer: zij werd oma van gezin *Veau* en gezin *Mortier*! Leek ze een beetje op de vluchteling op de illustratie hiernaast?

Voordat we Madeleine II en haar kinderen volgen in hun omzwervingen, letten we eerst nog op de keus van de jonge gezinsleden van Jacques II.

Generatie III

Van de derde generatie, het gezin van Jacques II, trok **Jeanne III** (dochter van Jacob II) als 'kindermeisje' met het gezin van haar 'peter' Jean de le Haye naar het Engelse Dover. Daar was ze in februari 1686 volgens opgave van William Minet. Met dit gezin trok ze verder en kwam 30 april 1686 in Middelburg. Daar werd zij op die dag met Jean de le Haye en Judith Torse, vrouw van Pierre du Mortier, ingeschreven als lid van de Waalse gemeente: Jeanne Surmont.

Jacques III, broer van Jeanne III zocht een toekomst in Veere. Dat is een apart verhaal, zie: *Jacques III*.

Anne III vonden we uiteindelijk dankzij een aanwijzing van monsieur Morillion te Calais in de boeken van de burgerlijke stand van het dorp Balinghem. Zij bleef in Frankrijk en zwoer op 14-jarige leeftijd het gereformeerde geloof af, noteerde de pastoor van Balinghem 29 december 1685. Zij zal bij oma Elisabeth Squedin te Balinghem zijn gebleven. Na het overlijden van 72-jarige oma Squedin in januari 1686 zal ze zijn opgenomen door tante Jeanne de le Haye in Balinghem. Want intussen wonen vader Jacques en Anne de le Haye sinds de geboorte van dochter Jeanne in Andres, niet meer in het - overigens vlakbij gelegen - Balinghem. Tante Jeanne zegde op 29 december 1685 met haar beide kinderen "en bas aage", schrijft de pastoor, een jongetje en meisje, te Balinghem haar gereformeerde geloof vaarwel ten behoeve van acceptatie in de rooms-katholieke kerk. Waarschijnlijk zijn zij van de familie de enigen die in Noord-Frankrijk bleven. Zij worden op de lijst van inwoners van Balinghem vermeld die in 1686 rooms werden.

Marie III (dochter van Jacob II) kwam in Sint Laurens terecht. Veel meer wisten we niet. Van haar kregen we uit nieuw speurwerk een beter, completer beeld. Dat kunnen we nu vertellen en dat zullen we verder uitbreiden in: *Suurmonds verWalcherst*.

Ze is 23 oktober 1682 te Andres geboren, pas een maand later (door de kerkpolitieke druk en zware omstandigheden?) gedoopt te Guines: 29 november 1682. Doopgetuigen waren Jean Calfe en Marie Lambert. Getuige Calfe zal haar aangetrouwde oom zijn geweest. Tante Madeleine II was immers met Jacques Calfe gehuwd. Marie III was dus slechts 3 jaar toen het gezin *Surmont* Guines ontvluchtte. Zij huwde later in Sint Laurens! Daarom vermoedden we dat Jacob II en Anne de le Haye zelf slechts twee kinderen op hun vlucht meenamen: *Jacques III en Marie*. De 15-jarige Jacques III zal niet alleen met zijn 3-jarig zusje Marie naar Veere gevlucht zijn! Bovendien trok *Jeanne III* (dochter van Jacob II en Anne de le Haye) naar Dover. Waarschijnlijk was Jeanne III door Jacob II uitbesteed aan peter Jean de le Haye. Dat gaf vader Jacob II minder kopzorgen.

Waarschijnlijk trok **Jacob II** met zijn vrouw Anne de le Haye naar Zeeland (Veere?). Bij ondertrouw op 17 september 1708 van hun 25-jarige dochter Marie III, die dan "jonge dochter van

Kales" (Calais) heet, met Jan de Koster, weduwnaar van Neeltje de Bliet in Sint Laurens, is "Jakob Zuremond" haar "sponsor" (Franse benaming voor getuige). Dat zal vader Jakob II zijn geweest, niet haar broer Jacques III. Het huwelijk van Marie III en Jan de Koster is 30 september 1708 voltrokken. Bij de doop van hun eerste kindje Janna 22 juni 1709 is opnieuw 'Jacob' aanwezig: het doopboek van Sint Laurens vermeldt dat "Jakob Surmont" getuige is. Dit kan Jacques III, of vader Jakob II zijn. We houden het op vader *Jacob II*, vanwege zijn optreden bij ondertrouw en huwelijk van Marie III. Jacques III en Marie III voegen zich in het Zeeuwse milieu en de Nederduitsch Gereformeerde kerk.

In Sint Laurens zijn alle kinderen van Jan de Koster en Marie Surmont geboren. Marie overleed er op 44-jarige leeftijd: 26 maart 1727. Opvallend is dat zij op latere leeftijd belijdenis deed. Dat staat opgetekend te Sint Laurens: "belijdenis Marij Zuremont", en wel onder het jaar 1711. Was dit gevolg van ongeregeld onderricht toen zij met vader en moeder in het Franstalige milieu te Veere verbleef?

2: Madeleine en dochter Suzanne

Naar Veere

Madeleine II trouwde jong in het Franse GUINES, amper 17 jaar, met Jacques Calfe op 27 december 1656. Die dag regelden zij hun huwelijk met de Franse notaris. Tijdens het tweede huwelijk van zus Jeanne II 26 juni 1677 wordt ze Magdaleine genoemd en is ze weduwe. Dan heeft ze een 10-jarige dochter Catharine Calfe. Catharine overlijdt te Saint Tricat als 12-jarige 27 november 1679. De kinderen van Madeleine krijgen de Franse naam van Jacques Calfe (=Veau in het Frans). Zelf houdt ze vast aan haar eigen achternaam: Madeleine Surmon. Dat was destijds gebruik bij gehuwde vrouwen. De kinderen krijgen de achternaam van hun vader. Zo vonden we Catherine in de registers te Arras vermeld als 12-jarig overledene Catharine Veau.

Bij het huwelijk van haar broer Isaäcs II op 1 december 1680 te Guines met Rachel de Lanoy, zijn 2 kinderen van Madeleine in leven. Ze zullen vóór 1677 geboren zijn en dragen de Franse achternaam Veau. Dat bleek ons overigens pas later toen we hun namen in het Zeeuwse archief te Middelburg in documenten van Veere ontdekten. Als kinderen Veau gingen ze door het leven. Over hen straks veel meer. Eerst de vraag: Hoe kwam Madeleine in Veere?

De hugenotenvervolging dwong Madeleine II de haar vertrouwde omgeving te verlaten. We vonden haar op een lijst van personen die uit Guines in Groede aankwamen in januari 1686, en wel samen met "son fils et son fille". Blijkens de lijst bleef ze zich Surmont noemen. Hoe heetten haar kinderen, waar groeiden zij op? Daar kwamen we pas later achter!

Kinderen van weduwe Madeleine

Toen we in het Zeeuwse archief in allerlei documenten van Veere op zoek waren naar *Jacob II*, verrasten ons de notulen van de Waalse gemeente uit 1688. We stuitten op de naam Madeleine Surmont, zelfs op die van haar dochter en zoon! Het kon niet missen. Zij heette Madeleine Surmont, haar kinderen werden Veau genoemd!

Madeleine was dus niet in het Zeeuws-Vlaamse land en de Franstalige gemeente te Groede gebleven! Geen wonder dat we in Groede en Cadzant geen gegevens konden vinden over *Madeleine Surmont*: een raadsel uit ons vorige verhaal *Suurmonds uit Frankrijk 1636* is opgelost! Nu op zoek in Veere!

Tussen haakjes: de Waalse kerk te Veere ontstond uit de toestroom van Franse migranten na 1685. Al veel eerder waren er Franstalige soldaten en kooplieden in de oude, gewichtige handelsstad Veere. Jean de Labadie die in Middelburg in 1669 niet meer werd geaccepteerd, werd in Veere door het stadsbestuur ingehaald. Formeel was er geen Waalse kerk gevormd. Aan formaliteiten had De

Labadie een bloedhekel! Door de kerkelijke druk van Middelburg en de Walcherse classis en de politieke druk van de Staten van Zeeland moest De Labadie het veld ruimen.

Door de nieuwe toestroom van migranten werd er in Veere een heuse kerkenraad ingesteld. Waarom nu? Let wel: vanuit de motivatie dat er gezorgd kon worden voor arme vluchtelingen, zo verklaren de eerste Waalse kerkenraadsnotulen!

Dit kerkbegin lijkt mij een studie waard. De notulen vertellen dat er in Zeeland zelfs een heuse Waalse classis fungeerde, hetgeen bij historici vrij onbekend is. Deze kwam in maart 1686 bijeen te Vlissingen en regelde een kerkenraad te Veere door toedoen van de Middelburgse afgevaardigden. Zij betuigden later dat er goede orde te Veere was ingevoerd door de aanstelling van een predikant en van ouderlingen. Eén van de eerste zaken waarmee de kersverse kerkenraad zich bezighield, was veelzeggend: schuldbelijdenis van vluchtelingen!

Vaak immers bezweken Franse vluchtelingen ter wille van hun lijfsbehoud voor de kerkpolitiek druk en vervolging. Ze deden zich tijdens hun vlucht vaak voor als toegewijde rooms-katholieken. Dan liepen ze weinig risico. Na hun aankomst o.a. in Veere beleden ze voor de pas gevormde kerkenraad hun schuld daarover. Ontroerende getuigenissen lezen we in de Veerse notulen. Na “reconnaissance” konden ze zich bij de Waalse kerk te Veere voegen.

Dat gebeurde ook in het Engelse Dover. Op de lijst van ‘weergekeerden’ of schuldbelijders treffen we in Dover *Jeanne Surmont* (dochter van Jacques II). En wel als meisje in het gezin van de heer en mevrouw Jean de le Haye met hun jonge kinderen. Hij was haar peter. Daarom zal ze met zijn gezin zijn meegegaan.

Terug nu naar de Waalse gemeente te Veere in 1688. Wat lezen we in de notulen? Tot onze verrassing troffen we niets over Jacques, wel iets over een huwelijk van **Suzanne Veau** en moeder *Madeleine Surmont* en broer **Jean Veau** als getuigen. In één klap werd het helder: Madeleine is vanuit Groede doorgereisd naar Veere. Daar vindt ze kennelijk een nieuw bestaan, want daar blijft ze. Hoe is ze naar Veere gereisd? Had ze geld of leidde ze een armoedig bestaan?

Madeleine en gezin in Veere

Suzanne vraagt 5 september 1688 een huwelijk aan met weduwnaar **Pierre du Mortier**, zo onthullen de notulen van de Waalse kerk te Veere. Pierre was blijkens de gegevens uit Guines in het Franse dorpje Coulogne geboren, rond 1661, als zoon van Jean du Mortier en Sara Meurice.

De 22-jarige Pierre trouwde in Guines, 16 mei 1683, met 26-jarige Judith Torse die te Marck is geboren, rond 1657. Zij woonden in het dorpje Hames bij Guines en kregen een zoontje Pierre, 9 juni 1684 die ze 18 juni lieten dopen te Guines. Samen ontvluchtten ook zij Frankrijk in 1685 en komen in Middelburg aan. Daar worden “Pierre du Mortier et sa femme” 15 september 1686 lidmaat van de Waalse gemeente; althans, volgens de Middelburgse ledenlijst (Zeeuws Archief, toegangs nr 1722, inventaris nr 13). Uit het feit dat zoontje Pierre niet op deze lijst van Middelburgse hugenoten prijkt, trekken we de conclusie dat het jongetje is overleden. Door ontberingen en uitputting tijdens de vlucht? Na aankomst zal ook Judith spoedig zijn overleden. We vonden helaas niets over haar overlijden of begrafenis (in Middelburg?)! Dat blijkt wel een feit te zijn.

Want in 1688 krijgt Pierre als weduwnaar contact met Suzanne Veau. Zijn vader Jean du Mortier is al in Frankrijk overleden toen hij trouwde in Guines. Zijn moeder Sara Maurice is bij het huwelijk in Veere aanwezig. De Veerse predikant Jean Cambois du Roc uit Compiègne noteert dat de feestvierders allemaal afkomstig zijn uit Guines. De gegevens die hij neerzet, kloppen precies met wat we eerder vonden. De puzzelstukjes van het gezin vallen nu in elkaar.

Madeleine en zoon/broer Jean zijn namelijk bij het huwelijk van dochter/zus Suzanna present, vader Jacques zal gestorven zijn. Pierre en Suzanne vragen de kerkenraad in aanwezigheid van de familie toestemming voor het huwelijk. De kerkenraad zorgt inderdaad voor de nodige afkondingen op drie achtereenvolgende zondagen in Veere.

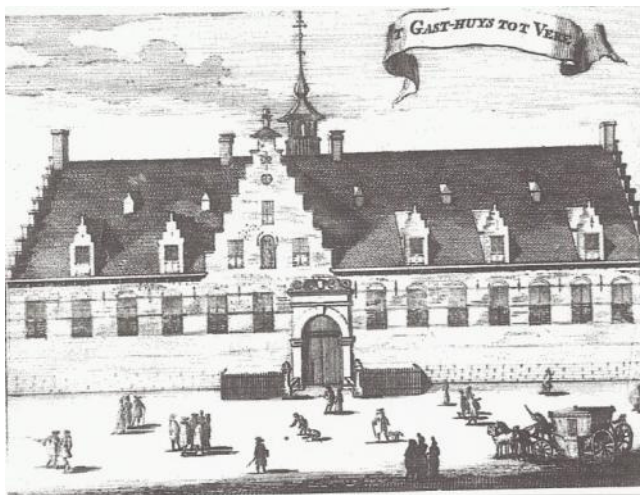
Pierre en Suzanne stappen 15 september 1688 aldus in het huwelijksbootje en verklaren niet te kunnen schrijven. Ze zetten een eenvoudig tekenetje neer (“mais savoir seulement faire un marque populaire”) onder de notariële akte. Dat zal een feest zijn geweest!

Dochter Suzanne

Was moeder Madeleine blij met dit huwelijk? Misschien niet. Had de ruzie die even later uitbrak, iets met Pierre du Mortier te maken? Dat blijft duister, we vermoeden het wel. Daar hebben we het nog over!

In ieder geval veroorzaken Madeleine en zoon Jean een schandaal in Veere. De kerkenraad roept beiden 4 augustus 1692 ter verantwoording, (“Magdelaine Surmont et Jean Veau son fils ayant été citez à cause du scandale”). Ze hebben Suzanne namelijk met geweld aangepakt! Ook andere dingen van moeder en zoon worden gemeld als wangedrag jegens Suzanne. Helaas heeft de scriba niet opgeschreven waarover het ging, noch wat er was gebeurd. We vermoeden dat moeder Madeleine niet ingenomen was met de omgang van Suzanne en weduwnaar Pierre. Vond ze het huwelijk beneden haar stand?? Later zal blijken dat ze wel wat geld achter de hand had!

Magdelaine verschijnt gehoorzaam. Jean weigert. Moeder Madeleine geeft echter geen bevredigende verklaring voor haar gedrag. Ze krijgt de tijd tot komende zondag alles te repareren: “à faire les reparations”. Ze vertrekt. Een week later is ze terug: 13 augustus 1692 toont ze genoeg spijt over “du scandale qu’elle avoit donné”. Zoon Jean blijft weigeren te komen. Magdelaine wordt in genade aangenomen en mag onder de wens van “la paix et la bénédiction de Dieu” met een gerust hart in de viering van het avondmaal deelnemen!

Gasthuis, dat van 1595 tot 1817 aan armen, zieken, bejaarden en wezen onderdak verschaft. (Smallegange, Kroniek van Zeeland, 1696)

Rijk of arm: gezin Du Mortier

Er is wel beweerd dat hugenoten over het algemeen rijke mensen waren, omdat ze genoeg geld hadden om te vluchten. Of dit inderdaad zo was, kan betwijfeld worden. Juist voor de hulp aan arme vluchtelingen richtten Franstaligen in Veere een kerkenraad op! Er waren in 1686 nogal wat arme hugenoten in Veere.

Behoorde Madeleine Surmont tot de ‘armen’? Pas na nieuwe naspeuringen eind augustus 2014 kwamen we erachter dat zij niet echt arm was. Overigens, waar werd de financiële grens getrokken tussen arm en rijk? En op welk moment in het leven behoort je tot de ene dan wel tot de andere, de ‘rijke, groep’?

In Veere was een instelling voor ‘armenzorg’ opgericht. Het gebouw aan de Warwijkstraat was een mooi onderkomen (illustr.

uit: *Veere, van vissersbuurt tot vestingstad*, T. Polderman en P. Blom). In dit gebouw werden wezen en armen,

ook zieken ondergebracht en geplaatst onder toezicht van weesmeesters en diakenen. Madeleine kwam er als oudere dame terecht. Dat vertellen we straks. Ze kwam met beide kinderen in april 1686 in Veere.

Pierre du Mortier en Suzanne Veau behoorden tot de minvermogenden. Hoe weten we dat? We ontdekten het in de notulen van de Waalse gemeente.

In 1693 krijgt Pierre van de Waalse kerkenraad toestemming een koe te kopen. Dan hoeft hij de armmeesters en ouderlingen niet steeds lastig te vallen met de vraag om voedsel en voorziening in het onderhoud van zijn jonge gezin. Na brede bespreking geven de ouderlingen Pierre del Mer en Philippe Laurent opdracht om voor onze Pierre een koe te kopen uit de armenkas die door notaris Jan Thijssen wordt beheerd.

Waarschijnlijk verkoopt ouderling Del Mer zelf aan Pierre één van zijn koeien. Dan bestaat het gezin van Pierre en Suzanne uit vier personen. Twee kinderen zijn in leven. Ze hebben vier monden te vullen: zoon *Jan* is op 24 september 1689 gedoopt, dochtertje *Judith* op 10 september 1690, zij is vermoedelijk vóór 1693 overleden, *Suzanne* op 6 januari 1692. In 1697 wordt de derde, Lisabeth, geboren. Opvallend genoeg wordt gezegd dat alle kinderen in Middelburg zijn geboren. Zou Suzanne met Pierre een tijdje in Middelburg hebben gewoond? We laten het rusten. Want wat blijkt er nu in 1693? Kun je het met droge ogen lezen in de Waalse notulen van Veere?

In 1696 komt het op de kerkenraadstafel: Pierre du Mortier blijkt een oude koe te hebben gekocht (=gekregen)! Daarover beraden predikant en ouderlingen zich. Omstandig staat er in de notulen dat men het er unaniem en van harte over eens is dat dit echt niet kan. Pierre du Mortier krijgt fiat voor de aanschaf van een 'jonge' koe die meer melk kan leveren! Ouderling Del Mer krijgt de taak daarvoor te zorgen. Dat vat ik op als een flinke tik op de handelwijze van ouderling Pierre del Mer! Intussen is het wel een paar jaar verder. Wat zal dat een gemelk en gemodder hebben gegeven aan Suzanne, ons vroegere familielid!

Het zit **Suzanne** niet mee. Houdt oma Madeleine goed contact met het **gezin Mortier**? Daar is reden voor! In 1703 sterft Pierre. Suzanne blijft achter met drie kinderen: *Jan Mortier* is intussen 13, *Suzanne* 11 en de derde: *Lijsabeth* is geboren in 1697. Zij is bij het overlijden van vader Pierre in 1703 dus omtrent 6 jaar. Overlijden van vader of moeder betekent: kinderen worden wees! Suzanne moet naar notaris en weesmeesters te Veere: Samuel Coninck en Samuel Felle. Een weesakte wordt opgemaakt.

Daarin lezen we dat Suzanne de voogdij voor haar drie wezen op zich neemt: de volle voogdij voor haar eigen kinderen! Judith wordt niet genoemd, is dus overleden. De drie kinderen zijn minderjarig. Maar, zo noteert de notaris, Philip du Sou stelt zich garant als 'wedervoogd' op te treden. Is broer Jean niet in beeld? De verklaring geeft de notaris: Philippe is een bekende (vertrouwing?) van Suzanne. Dat komt goed uit. Want ze heeft gebrek aan goede 'vrunden' van vaderszijde(!) van de wezen. Het gaat dus niet om iemand van Suzanne's familie, maar om iemand die de belangen van de kinderen van de kant van de overledene behartigt. Zo is alles netjes geregeld. Het moet in de praktijk echter wel handen en voeten krijgen.

Ook daar is aan gedacht. Suzanne verklaart dat ze de kinderen goed zal opvoeden. Dat houdt in: leren lezen, schrijven, een stijl of ambacht bijbrengen tot aan de 'bemondigheid' van de drie kinderen, of totdat een huwelijk volgt. Ze voegt eraan toe dat ze de kinderen helaas niets kan bieden of beloven als (zeg maar) startkapitaaltje, een uitkering uit het door vader Pieter nagelaten geld of de

goederen. Suzanne is in 'slechte (=eenvoudige) staat'. Vriend Philippe betuigt dat dit de volle waarheid (= werkelijkheid) is. Aldus wordt de akte getekend!

Een paar jaar later (1708) overlijdt Philip du Sou. Dan blijkt broer Jean bereid als voogd op te treden voor Phillippe's enige weeskind: Daniël du Sou. Over Jeans eventuele voogdij voor de kinderen van Suzanne lezen we dan niets. Daarom dachten we aanvankelijk dat Jean Veau zich niets aantrok van het lot van zijn zus Suzanna. Verder napluizen van beschikbaar materiaal, namelijk een volgend boek van het Godshuis te Veere (toegang 2350, inventaris nr 9), brengt ons tot de omgekeerde conclusie die Jean recht doet: hij zorgt juist wel voor zijn nichtjes *Mortier*. Dat is opvallend! We komen er straks uitgebreid op terug.

Hoe verging het de kinderen van **Suzanna**? Al werden ze opgevangen, de kinderen kwamen in het weeshuis van Veere terecht. Waarom? En ook: waarvoor, voor onderwijs?

In het weesboek staat dat dochtertje Suzanna Mortier (ook gespeld: Zusanna) op 14-jarige leeftijd in het weeshuis te Veere wordt 'opgenomen': 19 februari 1706. Een aantal jaren later, 29 oktober 1729, overlijdt zij. Haar zusje Elijsabeth Mortier overlijdt eerder: 14 juli 1716. Als 9-jarige komt zij in het weeshuis te Veere: 29 augustus 1709. Moeten ze er opgevangen worden omdat moeder **Suzanna** de opvoeding niet aan kan, zoals beloofd? We wisten het (nog) niet.

Tijdens een nieuwe zoektocht vonden we het hele verhaal. Ons bleek dat ze profiteerden van het sinds 1595 nieuw gebouwde Gasthuis. Historicus Boxhorn schrijft in zijn beroemde *Geschiedenis* van 1644 dat er "binnen de stad Vere was gebouwd een treffelijk en sierlijk huis mets een toren ten dienste van de Arme en de arme Weezen mitsgaders oude mannen en vrouwen ook mede behuizinge en logis voor krankzinnige als andere onmachtige mensen staande omtrents de Warwijksche Poorte". De gevel was versierd met een beeld boven de ingangspoort, een stads- en provinciewapen. Na de afbraak van het huis in 1819 zijn beide wapens ingemetseld in de muur die zich vandaag tegenover het prachtige oude stadhuis aan de markt bevindt: twee regenten aan weerskanten en een kinderkopje erboven!

Hoe ging het verder met het gezin Mortier en oma Madeleine Surmon? Aanvankelijk dachten we dat Madeleine rond 1700 zou zijn overleden omdat we niets meer over haar 'hoorden'. Dat bleek niet te kloppen. We vonden in de Godshuisboeken nieuw licht! Daardoor kunnen we nu een geheel nieuw onderdeel schrijven in deze/onze geschiedenis! Hier volgt het:

Oma Surmon, oom Jean en kinderen Mortier

De belevenissen van de beide meisjes *Suzanna* en *Lijsabeth* en de zorg van oma Madeleine Surmon voor de kleinkinderen en van Jean komt te voorschijn in de notulen van het bestuurscollege van het Godshuis te Vere in de jaren 1706 tot en met 1712. Deze geven het volgende beeld.

De edelachtbare heren werd gevraagd te helpen zorgen voor de beide meisjes, zelfs de Franse dominee Matureijn werd erin gemoeid, inclusief de zorgzame(?) diakenen van de Waalse gemeente te Veere! Jean diende een plechtig "requeste" in.

Wat was het geval? Niet alleen vader Pierre du Mortier bleek overleden (1703), ook moeder Suzanna Veau! Zij stierf, voorzover we nu begrijpen, vóór februari 1706.

Dat verlies brengt Jean Veau tot zijn bezorgde en begrijpelijke verzoek aan het adres van de hoge heren van het Godshuis. Wat vraagt hij hen? Dat vertelt ons hun eigen notulen! De secretaris

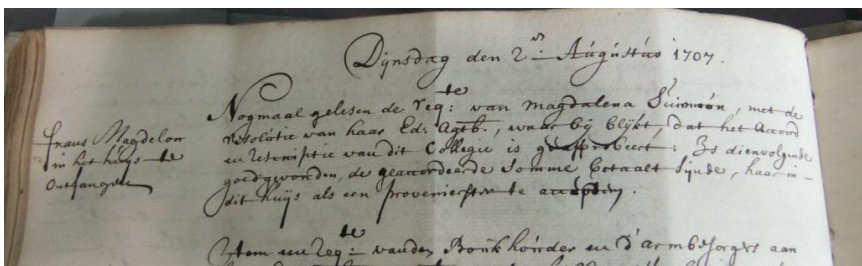
leest het “collegie” 2 februari 1706 het rekwes van Jean Veau voor. Daarin verzoekt hij het hoge college van het Godshuis dat de “twee jongste” kinderen van overleden Susanna Veau “daar vader af was”, *Suzanna en Lijsabeth*, worden “aangenomen in de weesschool”. Over dat verzoek moeten de regenten ernstig nadenken. Ze geven hun “commissarissen” die de dagelijkse zaken van het godshuis regelen, en hun boekhouder opdracht samen het verzoek goed te overwegen en ook een gesprek met de Franse predikant aan te gaan. Want opnemen in het weeshuis of de weesschool voor kleding, voeding en onderricht, kost geld! En: ze concluderen dat Susanna Veau en ook de grootmoeder (die begin 1706 dus, anders dan haar dochter Suzanna, nog leeft!) met “derselver kinderen”, lidmaat zijn geweest van de “Franse gemeijnte”!

Een week later, het is 9 februari, zijn de “commissarissen” klaar met hun gewichtige beraad over het verzoek van Jean Veau. Ze verwoorden hun bevindingen zo: “Susanna Veau is een France Refugée”. De Franse gemeente is verplicht “den francen armen” te verzorgen. Daar heeft Suzanna met de kinderen van geprofiteerd. Bovendien begrijpen ze dat grootmoeder (nb!) “enigszins gegoed is en vervolgens verplicht deselve kinderen te onderhouden, soo veel haar kragten kan toelaten”. Met andere woorden: oma kan en moet dus zelf voor haar kleinkinderen zorgen! De heren zien dan ook “geen redenen dat de weesen in’t weeshuijs werden geadmitteert”.

Mooie taal voor een rauwe werkelijkheid; iets in de trant van: zoek het zelf maar uit! Oh ja, ze voegen er genadig aan toe dat zij als college de edelachtbare heren van Veere die uiteindelijk als magistraten voor alle bestuurlijke zaken verantwoordelijk zijn, dit rekwes willen voorleggen “ter fine”. Het laatste woord geven ze dus aan de burgemeesters!

Drie dagen later, 12 februari 1706, komt de boekhouder evenwel met zijn eigen verhaal. Hij heeft de Franse predikant en de “France Magdalon” nog eens aangesproken (aan de tand gevoeld?).

Tussen haakjes: uit de manier waarop oma steeds door de heren werd aangeduid (zie de volgende foto), proeven we iets in de trant van: ‘Madeleine was een pittige, cordate Franse dame’. De ‘bouckhouder’ zegt met burgemeester Kien, fervent aanhanger van de West-Indische Compagnie, te hebben gepraat. Na “vele reden wisseling” ging hun gesprek een andere kant op, en wel door toedoen van de burgemeester. Want zij kwamen overeen dat de “voornoemde grootmoeder” (oma Madeleine dus) “het Jongste kind” (Elisabeth dus) “na haar sal nemen en onderhouden”. En (let wel, zo staat het er:) “den Francen armen het ander kind” (Suzanna dus), maar dat laatste kost geld. De jonge Suzanna zal in het weeshuis worden “aanbesteed en genieten kost en kleeding”. Maar dat mag “den francen armen” niet meer kosten dan “wekelijcx eene gulden”.

Na deftige deliberatie van dit nadere rapport besluit de geachte vergadering zich “tselfe wel (te) laten gevallen” waarna de boekhouder voor zijn genomen moeite heel hartelijk wordt bedankt!

Op 16 februari wordt het gehele voorstel over (niet: met!) de “kinderen van Susanna Veau verweckt bij Pieter Mortier” nog eens breed gelezen, inclusief nu de approbatie van de magistraat van Veere. Fijn geregeld allemaal!

Want 19 februari 1706 komt de 14-jarige *Suzanna* inderdaad in het weeshuis. Dat lazen we al eerder tijdens naspeuringen in het boek van het godshuis dat ons vertelt wie er “verpleegd” werd in het godshuis (inventarisnr 60, sub dato).

Was het aantrekkelijk om in het godshuis een plek te krijgen? Voor kinderen misschien wel, want dan was je kostje gekocht. De regenten besloten immers dat er voor goed voedsel gezorgd moest worden. Ze accepteerden 16 februari 1706 volmondig het verzoek van de weesmeester en – moeder “de kinderen te geven warm witte brood”. Dat was “na ouder gewoonte”. Zelfs bij gebrek aan graan namen ze maatregelen. Want ze besloten 11 juni 1709 “voortaan en gedurende de dierte der granen aan de kinderen binnen den huijse en aan de buijten armen te geven roggebrood”. Het leven van de mensen ging dus niet bepaald over rozen. Zij moesten vechten voor hun bestaan!

Maar hoe ging het nu vervolgens? Ook dat lezen we in de keurig geschreven notulen van het eerbiedwaardige bestuur van het Godshuis aan de Warwickstraat te Veere (zie het eerdere plaatje) met in de gevel boven de poort het keurige Zeeuwse wapen (zie foto)!

Jean Veau zal intussen de zorg voor zijn jongste nichtje *Lijsabeth* op zich hebben genomen. Op 12 juli 1707, dus anderhalf jaar later, kan oude oma Madeleine Surmon niet meer goed voor zichzelf zorgen. Zij dient haar formele “requeste” aan bij het ons inmiddels bekende bestuur, en wel om zich “in desen huijse (in) te koopen”. We horen haar daarin iets zeggen van: ‘ik hoort niet bij de armen en heb eigen middelen’. Dat spoort met de waarneming van het college dat zij “enigszins gegoed” is. Ook vermeldt zij haar leeftijd. Hoe oud is ze dan? Ze schrijft in haar verzoek dat ze (n.b.!) “78 Jaren out” is.

Zij wil graag met “dit Collegie accorderen” over verblijf in het godshuis. De “burseluijden” en de boekhouder krijgen opdracht te bezien of dit financieel haalbaar is. Want “burseluijden” zorgen voor de armencollecten aan de huizen en in de kerk: geldverzameling en -beheer. Samen met de boekhouder dienen een berekening op tafel te leggen.

Opnieuw een week later, 19 juli 1707, is de boekhouder er uit. Hij rapporteert daarover aan het “Collegie”. Met “Magdalena Suirmon” heeft hij een open gesprek gehad over de kosten voor haar inwoning. Iedereen moet daar voor betalen, zegt hij geruststellend tegen de heren, dus ook de oudere Magdalena. Wat is de boekhouder met 78-jarige oma “Suirmon” overeengekomen. De boekhouder zegt het precies: “voor haar mondcosten” tijdens haar komende jaren, moet ze flink in de buidel tasten: “twee honderd en vijftig gulden”. Met dat bedrag vindt de boekhouder dat “sij haar mondcosten rijkelijk soude voldoen”. Daar bovenop moet ze “nog voldoen vijftig gulden voor een huiske”, een eigen kamertje in het huis. Zo wordt het “tesamen f 300.-.-”. De heren horen het rapport aan en zijn bereidwillig erin mee te gaan. Ze besluiten het voorstel aan de magistraat voor te leggen.

Verheugend is het bericht dat het college 2 augustus 1707 “Magdalena Suirmon” geeft: het akkoord is goedgekeurd. Ze mag “in dit huijs” intrekken “als een provenierster”.

Daar oma kennelijk zelf sinds 1706 hulpbehoevend is geworden, veronderstellen we dat Jean Veau Lijsabeth in deze tijd heeft opgevangen. Dat bevestigt het vervolg bovendien.

Madeleine Surmon overleden?

Opnieuw schrijft Jean Veau een nette brief naar het bestuur van het godshuis. Dit nieuwe verzoek ligt 25 juni 1709 op de tafel van de heren. Wat dringt hem tot zijn rekwest, of liever: wat vraagt hij? Dat is eenvoudig. Hij vraagt of het “dogtertje van sijn suster Susanne Veau” in het weeshuis mag worden opgenomen. Het meisje woont namelijk bij hem, waarschijnlijk na augustus 1707 wanneer oma in het wees-, gast- en bejaardenhuis intrekt. Jean is zich ervan bewust dat dit geld kost. Daar weet hij raad op: “presenteerende uijt sijn goed een honderd guldens” te betalen, uit eigen vermogen dus! Anders gezegd: oma Madeleine zal intussen zijn overleden zodat Jean de zorg voor Lijsabeth helemaal op zich moest nemen. En dat deed hij, maar Lijsabeth wordt na 1709 ook ouder! Kortom, Madeleine Surmon zal na 1707 en vóór juni 1709 overleden zijn te Veere.

Uiteraard gaan de heren ook nu niet over één nacht ijs. De “Burseluiden krijgen benevens de boekhouder” de taak het verzoek “te examineren” en “den francen predicant of Diaconie vande france kerck daarop te hooren”. Het wordt een heel gesol met de 12-jarige Lijsabeth Mortier!

Wat is het ‘geval’? Op 30 juli blijkt de Franse predikant niet erg happig op deze nieuwe zorg. Zat de diaconie krap bij kas misschien? In ieder geval rapporteren de “burseluiden” samen met de commissarissen dat het “kind van Susanne Veau, hoorende onder of tot de voornoemde Walsche kerck of armen” niet minder dan voor “5 stuivers ter weeck voor kost, drank, kleedinge etc.” kan worden verzorgd. Maar wie gaat dat wekelijks betalen? Dat wordt een probleem.

Uitvoerig delibereert de vergadering erover op 13 augustus 1709. Het staat breed vermeld in de notulen van die dag. Er blijkt namelijk “nader” met de Franse dominee Matureijn gehandeld te zijn over “het tweede kind van Pierre Mortier en Susanne Veau zaliger, genaamd Lijsabeth” en wel “om het selve in de weesschole alhier te alimenteren, van eten, drinken, kleedinge etc.”. De eerbiedwaardige predikant zegt dat “den francen armen en weesen” dit niet “uijt het inkomen van derselve kerk en goederen kunnen” betalen. Hij stelt voor dat de Franse armmeesters overleggen met hun “duijtsche” collega’s, namelijk van de ‘nederduijtsche kerk’ te Veere.

Na een eindeloze discussie komen magistraat, Franse predikant en alle armmeesters tot een akkoord. Dit houdt in, dat er voor Lijsabeth Mortier “ses entwintig stuijvers ter weeck” zal worden betaald. Mevrouw de burgemeester Kien zal “contribueren 1 stuijver ter weeck gedurende het leven van de weese, oom Jan Veau en den francen armen twintig stuijvers ter weeck”. Maar als Jean Veau overlijdt terwijl Lijsabeth in de weesschool wordt onderhouden, dan zal de Franse predikant namens zijn gemeente of diaconie alle 26 stuivers wekelijks betalen. Genereus toch, van de Franse dominee?? Daarin kan iedereen zich inderdaad vinden. Maar werkte het ook zo?

Je zou denken van wel. Want 27 augustus krijgt iedere betrokkene te horen dat de stadsheren het een goed akkoord vinden. Maar dan

Een domineeszaak?

Stond de Franse predikant namens de diakenen voor de goede zorg garant? Nee, bepaald niet. Luister hoe het afliep!

De boekhouder komt in al oktober 1709 in het geweer, verhaalt de hoge heren dat Lijsabeth wel in het weeshuis is opgenomen. Hem is echter gebleken dat “de france predicant” zich totaal niet aan het akkoord van 13 augustus houdt. Zie je het voor je? Lijsabeth is in “het huijs gebragt Sonder eenige kleedinge van linne en wolle, alleen met de kleeding soo als deselve gaat en staat, Sonder eenige verschooninge ende vermidts den francen armen, het voornoemde dogtertje van behoorlijke kleedinge moet voorsien, om dan verder bij den duijtsen armen daar van onderhouden te werden, ende dat denselven francen armen van des te doen sijn gebleven in gebreke”. Voorwaar een beetje kromme en ouderwetse (voor ons!) lange zin. Het kan niet verbloemen dat de Franse predikant dit meisje uit onze familie grondig heeft verwaarloosd!!

Wat moet er zelfs(!) volgens de hoge heren met dit ‘arme kind’ gebeuren na dit verhaal van de boekhouder? Ze zeggen: “soo is goed gevonden het voornoemde kind met de Matres te senden bij den francen D^o. (= dominee) als contractant, om voor dito weese kleedinge van linne en wolle te versouken, en bij gebreke vandien, in het te doen versouk te continueren”.

Met andere woorden, de weesmoeders moeten samen met(!) Elisabeth Mortier naar de Franse dominee gaan om voldoende kleding te claimen en net zo lang te zeuren tot de predikant er voor zorgt. We nemen aan dat hij heeft toegegeven en zijn schandalige gebrek enigszins heeft goed gemaakt. Althans, voor dit moment

Toch, amper 3 jaar later komt de Franse predikant weer vreemd om de hoek kijken bij het bestuurscollege. Zag dominee Matureijn dan niet wat er boven de poort van het Gasthuis geschreven stond? Naast het vrouwenbeeld in de gevel, uitgehouwen uit arduinsteen, stonden drie kinderen die CHARITAS of LIEFDE verbeeldden! Daaronder stond het:

HIER IS'T LOGIS OM D'ARMEN TE ONTVANGEN
DOE TOCH BEWIJS DAT LIEFDE U HEEFT BEVANGEN

Was de eerwaarde dominee Matureijn daar zo aan gewend dat het hem niet meer raakte op zijn (neem ik aan) wekelijkse pastorale bezoeken en er onaangedaan aan voorbij ging of onderdoor liep?

Afloop

De armbezorgers van Veere komen op de proppen met een dispuut dat de Franse predikant Matureijn over Lijsabeth aankaart. En wel op 17 mei 1712. Enigszins begrijpelijk. Want oom Jean Veau is inmiddels ook overleden: zie het vervolgverhaal *Suurmond Madeleine en Jean*.

Er moet een nieuwe zorgregeling komen in financieel opzicht omdat Jean niet meer bijdragen kan. De laatste tijd betaalde mevrouw Kien 6 stuivers. "Jean Veau dood sijnde", stopt nu ook zij haar contributie. De Franse dominee moet instaan voor de 26 stuivers per week ten behoeve van Elisabeth in het weeshuis. Maar "gemelte D^o. refuseert te betalen de volle 26 stuivers ter weeck". Hij wil wel 20 stuivers betalen, daar "den francen armen alleen maar moeten betalen 20 stuivers en niet gehouden sijn de voornoemde ses stuivers ter weeck".

Opnieuw volgt beraad van de commissarissen van de school en de boekhouder. Zij moeten met "de heer Matureijn" spreken en daarover rapporteren. Er zal vast wel een hard woord gevallen zijn, nemen we aan, over die 6 stuivers!

Even later, 31 mei 1712, vertellen de commissarissen over het "dispuijt" dat de dominee heeft ontketend en dat hij uitstel van beslissing vraagt. Hij wil 8 à 14 dagen bedenktijd. Nota bene! Op 14 juni melden de commissarissen dat de dominee nog steeds in gebreke blijft en zijn belofte over een beslissing niet nakomt. De heren besluiten vanwege dit pastorale gebrek of verzuim de boekhouder en de commissarissen te machten een proces tegen de Franse predikant aan te spannen, namelijk "tegen D^o. Matureijn of Diaconie van den francen Armen" om de "penningen over de alimentatie van Lijsabeth Mortier". We lezen er daarna niets meer over. De predikant zal misschien dit proces hebben gevreesd en de gemeente ertoe hebben aangespoord de rekening te vereffenen. Of zou hij misschien uit eigen vermogen geput hebben en hebben voldaan??

We lazen tijdens eerder onderzoek in het boek van het godshuis waarin wordt gemeld wie er in het wees-, armen- en gasthuis en weesschool werden 'verpleegd' (inv. nr 60) dat Lijsabeth Mortier er is overleden 14 juli 1716: vier jaar later dus!

Overigens, nichtje Madeleintje Veau, dochter van Jean Veau's eerste vrouw Marie le Dain, kwam als 10-jarige in hetzelfde weeshuis te Veere: 3 april 1713. De tweede vrouw van Jean Veau (zie ook daarvoor het verhaal over Jean Veau) probeerde Madeleintje al eerder in het weeshuis onder te brengen. Dat legde ze neer in een "requeste".

De heren kregen het dinsdag 27 december 1712 onder ogen. Ze overwogen het serieus en constateerden dat Madeleintje "tot nog toe gewoond (heeft) bij de Stijvmoeder". Ze bleef zo na het overlijden van haar vader Jean Veau op de boerderij in Zandijk-buiten wonen. Haar stiefmoeder Marie Drumeau had er wel "een gulden ter weeck" voor over Madeleintje in het weeshuis te laten opnemen voor "kost, drank, kleeding als anders". Maar de bestuurders zagen de noodzaak daarvoor

niet in. Beter gezegd, ze vonden het voor Madeleintie veel “profitabler” dat zij “in de boere nering bij de stijmoeder werde opgequeeckt”. Pas later kwam Madeleijntie, zoals gezegd, in het weeshuis. Zij overleed er 24 april 1727.

Wat kwam er van het oudste kind van Susanna Veau en Pieter Mortier: **Jan Mortier** terecht? We vermoeden dat hij in Veere is gebleven. Zijn levensverhaal hopen we nog te ontdekken. Over de broer van Suzanna weten we intussen wel meer na een nieuwe zoektocht eind augustus 2014. Dat vertellen we in een nieuw onderdeel van deze familiegeschiedenis: *Suurmond Madeleine en Jean*.

Tot zo ver dus het verhaal van Madeleine Surmont en Suzanna. Over de neef van Madeleine Jacques III schrijven we een apart vervolg: zie *Suurmonds Jacques III*.

Afgesloten 21 augustus 2014, aangevuld in maart 2016.

Leendert J. Josse